

vagy Sebes-ér, Rác-ér, Piponya- vagy Fertő-tó, Kis- vagy Bekerítő-ér; halmok: Vigyázó h. („régén őrhely volt“), Veres v. Vár h. („ide temették a csatában elesetteket“), Orgovány h., Kereszt v. Sáp h. („keresztbe véve fele a szentesi, fele a szegvári határba esik“), Püspök h. („püspöki birtok volt“), Kápolnás v. Rác h. („hajdan kis kápolna állott rajta“), Kántor v. Sz. Mihály h. („r. kath. kántor földje“), Piponya h. („rajta temett piponya nevű fűtő“), Szil h. („szilfákról“), Csoma h., Józsa h. („Józsa család birtoka“), Nádas h., Seprű h. („az ott termett seprű kórótól“), Királysági h., Pankotai h. („a régi faluk telkén“), Jámbor h. („birtokosa nevééről“), Tűzkövesi h. („sok tűzkövet találtak ott“), Kettőshalom („monda szerint egyikben török, másikban keresztényen holttettek vannak eltemetve“).

Tápé. Dülők: Benzfa, Ásványhát, Kis Tisza oldal, Kiskemes, Tápai szék, Szili Szék, János erehát, Völgyköz, Kerekgyep, Tápai székhat, Tápai székoldal.

Teés. Dülők: Döncőzhát, Hosszú- és Kishát, Comissariushát („itt lesték a csendbiztosok a nádasok közt bújkáló betyárokat“), Magas part („árvíz idején ez volt az egyedüli szántóföld“); tavak, erek: Dinnyéstó („egy ízben a víz leapadása után dinnyével ültették be“), Kenektó, Keskenyér, Kis zug v. haresás zug („áradás idején haresákat fogtak benne“); Tatárkelő („ponondos hely a Kurezában, hagyomány szerint itt keltek át legelőször a tatárok“).

(Pesty Frigyes. Helységnévtár 1864. XIV. k. I. r. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. Fol. Hung. 1114.)

Szendrey Ákos.

A kocsi és a szekér részei.

Cegléden különbséget szoktak tenni a *kocsi* és *szekér* között. Az első különbség közöttük az, hogy a szekeret ökrök vagy bivalyok húzzák, a kocsit ellenben lovak. A második pedig az, hogy az ökrök vagy bivalyok a rúdjánál fogva húzzák a szekeret, a lovak ellenben a hámfánál fogva húzzák a kocsit. Van még egy harmadik különbség is, és pedig az, hogy a rúdszárny a kocsinál kinyúlik a tengelyen túl s a két végén, a nyújtó alatt, összeköti a *juhafa*. A szekérnek nincsen juhafája, ezért van az, hogy a szekérnek a rúdja, ha nincsen rajta fogat, a földön fekszik.

A szekérnek a rúdja vége ágasszerűen végződik s e közé teszik a *járomfát*, amit a *nyakcséggel* erősítenek oda. A járomnak az *alsófája* a rúd alatt van. A *járomfát* és az *alfát* (*alsófát*) a két *bélfa* köti össze. Az ökörnek vagy a bivalynak a nyaka a bélfa és *járomszög* között van. Ha fiatal tinó v. rossz ökör ki akar szabadulni a járomból, akkor a nyakát a járomszögnek feszíti. Ilyenkor mondják, hogy: *szögre húz*.

A kocsi rúd végén van a *kakasszög* vagy *láncartószög*, amibe a *nyaklót* akasztják.

A kocsi első tengelye. A *vastengő* be van vésvé egy keményfába, az *akstokba*. Az akstok fölött van a *símej*, s e kettő közé van pántokkal odaszorítva a két *rútszárny*. A símej fölött van a *förgetyű*, a két végén egy újjnyi vastagságú és hosszúságú *rakoncá*-val. Ha szálfiát raknak a kocsiira, akkor oldal nélkül használják. S hogy a szálfa le ne szóródjék, kb. 80–100 cm. hosszú rakoncát használnak. Tehát a fát *rakonca* közé,

vagyis 'határok közé' rakják. A rakoncátlan kocsiról a fa könnyen ledül: innen van a mai köznyelvi *rakoncátlan* szavunk, amelynek a jelentése 'féktelen'. A símej és a fürgetyü közepén át van lyukasztva, ebben van a *derékszög*, s e körül fordul el a fürgetyü. A rúdszárnyak elülső részén a juhafával párhuzamosan van a *förhéc* (*fürhéc, fölhérc*). A förhéc két végét az első tengely két végével a *csatlás* köti össze. A csatlásnak nyerges része, amely a fölszállónak lépcsőül szolgál, a *hákcso*. A förhécre vannak karikákkal ráakasztva a *hámfák*. A hámfának a két vége be van faragva, hogy az istráng le ne csúszhassék róla. A mozgatható, förhéceket *kisefának* hívják. A kisefát használják négyes fogatnál, szántásnál, boronálásnál stb. A rudas ökrök vagy bivalyok elé a másik párt *csikojtó*-ba fogják. Ha három lovat fognak egymás mellé, akkor a harmadikat *lógóra* fogják (*tézlának* is hívják). A lógó a nyújtóágashoz és az első löcsőhöz van kötve.

A hátsó tengely annyiban tér el az elsőtől, hogy ennek nincsen fürgetyúje. Itt a rakonca a símej két végén van. — Az első és hátsó tengelyt a *nyújtó* köti össze, amely a hátsó tengely akstokja és símeje közé van erősítve és a rúdszárnyaknak megfelelő *nyújtóágások* merevítik. A nyújtó másik vége a juhafa fölött a derékszöggel van oda akasztva az akstok és símej közé.

A kerék része: az *agy*, a *küllő* (rendesen 13.), a *talp* a *rájfall*. A küllőt az agyba az *atycsap*-pal erősítik bele. Az agynak a lyukában van a *puska*. Az agy két végén van a tenyéryni szélességű *sipkarika*, a küllők tövénél az újjnyi vastag *atykarika*. A *tengőcsap* végén van a porvédő *tészli*, ezen van a *borító szög*, s mindkettőt a tengelyre erősíti a *kerékszög*. Ha a tengely nem jól van beállítva, akkor a kerék vagy *szögre jár* vagy *tövire jár*.

A kocsinak a felső része: a *kocsifenék* vagy az *alsóví*, az első és hátsó *saragja*, az *oldal* és az oldal támasztására szolgáló *löcs*. Az oldalakat az alsóvény alatt a *hasló* köti össze. A haslónak a végei a hátsó csatlással a hátsó tengely végeihez vannak kötve, s ez hágcsóul is szolgál. Az oldalnak a fontosabb vasalásai: a *rakoncagyűrű* vagy *rakoncafészék*, amelybe a rakoncák illenek bele, az első és felső oldalán a *villatartó karikák*, a felső oldalfán a *löcsgúzs* és *gyöplőtartó*. A saraglyák az alsó oldalfának a kapesaiba kapcsolódnak, a felső részük pedig a felső oldalfában levő karikákba, mégpedig az első saraglya kapoccsal, a hátsó láncsal.

Ha *rakodnak* vagy *hurcolkodnak* (kereszteket asztagba hordják), akkor a szekeroldalra keresztbe teszik az első és hátsó *keresztfát*, ezekre pedig a *vendégoldalakat* kötik a *vendégódalgúzs*al. Ha szalmával v. szénával rakják meg a kocsit, akkor keresztfát nem használnak, hanem a vendégoldalt leeresztik a löcsre.

A koci alkatrészei közül leginkább a kerékét emlegetik szólásaink. A kocsinak négy kereke van. Az ötödik fölösleges. Tehát a hitvány, haszontalan emberről azt mondják, hogy *csak ötödik kerék*, v. *ötödik kereke a kocsinak*. Viszont ha hiányzik a kocsinak egy kereke, akkor használhatatlan, tehát a bolond embernek, akinek nincs ki a négy fertály, azt mondják, hogy *hibázik éty kereke*. Ugyancsak a hibbant eszű emberrel mondják hogy *kiesett a kerékszége*.

A kerékszöggel kapcsolatban közlöm befejezésül még a következő

mondát, melyet a ceglédi nép Mátyás király nevéhez fűz. Lehet, hogy ez csak irodalmi úton került aránylag újabb korban a nép közé.

Mátyás kiráj korába vót egy némés embër, akinek évették a föggyit, mék hozzá a kutyabör is éveszett, amivé igazóhatta vóna magát. Ennek a zembërnek vót egy mamlasz, nyurga fija. Eccé aszonta neki a zapja: énnye fijam, ém má öreg vagyok, de té visszaszërészhetnéd a földünket, ha émenné a fekete sërégbe. Osztán ha kitüntetnéd magad, oszt a kiráj még akarna jutalmazni, kérjé kutyabört még egy nad darab földet". — A gyerek é jis mënt. Ahogy mëndégél, találkozik a kirájja, aki éty hintóba alszik. A hintó mellett lovagónak a testörjei. Mëkszólyttják a gyereket, hogy mit akar. Az émonygya, hogy katona akar lenni. Mínygyú egy lovat attak alá, de még jóformán fő sè üt, mán is lèvelette. A katonák kinevették, hogy katona akar lenni, csztán még a lovat sè tuggya mëgüni. A gyerek asztán csak gyalogossan lohót a hintó után. Eccé csak azon vették észre magukat, hogy kiesett a kerékszeg. A kapitá fűhófáhó kapkodott, hogy mos micsinájjon, hogy a kiráj fő në ébreggyën. Akkó ez a gyerek belegyukta a zújját a tengő végibe, osztán ot lohót a hintó mellett, mék csak a kiráj fő nem ébrett. Mikó a kiráj főébredt mék-kérdeszte tülle, hogy mit kíván. A gyerek csak kutyabört kért, mán éfelejtette, amit a zapja a szájába rágott.

Túri Károly.

NÉPNYELV ÉS NÉPHAGYOMÁNY.

Régi gyulai népdalok.

(Ma már javarészüket csak az öregek éneklék.)

1.

Repűjj, madár, repűjj naty Törökországba
Szájj le jeggy rablegin börtönablakára,
Verd le ja vazsbikót kezirül-lábárul,
Dalójj, kis madárka ety szib barna jánrul.

Mom mek, hoty szeretem, mom mek, hogy imádom,
Nehiz rabságábül kiucsekír kiváltom,
Hogy írte örömet kódusbotra jutnék,
Midón nem láthatom, mekhalni se tudnék.

2.

Harangozuak a toromba,
Cinnádiba.
Mén a kisjány a templomba,
Cinnádiba.
Két szál kötő van előtte,
Maj megvesz a legíny írte,
Cinnádi, Cinnádi, Cinnádiba.